

*Олександр Кушнерук,
аспірант, ДННУ «Академія фінансового управління»
alex.kushneruk@gmail.com*

*Наталія Алексеєнко,
здобувач, Київський національний університет будівництва і архітектури
nalekseienko7777@gmail.com*

*Микола Мальцев,
здобувач, Київський національний університет будівництва і архітектури
maltsev410@gmail.com*

НАЦІОНАЛЬНА ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА В «ОБІЙМАХ» ТІНЬОВОЇ ЕКОНОМІКИ

NATIONAL FINANCIAL AND ECONOMIC SECURITY IN THE "CLAMPS" OF THE SHADOW ECONOMY

Анотація. Визначено, що тіньова економіка може відігравати як позитивні так і негативні наслідки для держави. Існують чотири спеціальні методи визначення рівня тіньової економіки в країні. Встановлено, що тіньові схеми є суттєвими перешкодами забезпечення сталого розвитку економіки та національній фінансово-економічній її безпеці.

Abstract. It is determined that the shadow economy can play both positive and negative consequences for the state. There are four special methods for determining the level of the shadow economy in the country. It has been established that shadow schemes are significant obstacles to ensuring sustainable economic development and national financial and economic security.

Функціонування національної економіки останніх років відбувається в умовах постійних трансформацій суспільно-політичних відносин, наростаючого дисбалансу вхідних та вихідних фінансових потоків країни та дефіциту бюджетних ресурсів, а останнім часом підсилено ковідною кризою та повномасштабним вторгненням росії.

Постійне зростання негативного впливу даних факторів на рівень фінансово-економічної безпеки країни зумовлює актуальність пошуку інструментарію підвищення рівня економічної безпеки країни. Однією із найбільш вагових складових даного процесу є мінімізація негативного впливу тіньових операцій на економічну безпеку країни. В рамках даних заходів урядом країни постійно розробляються програми та заходи спрямовані на виведення економічних суб'єктів з тіні.

Тіньова економіка властива будь-якій державі незалежно від рівня її соціально-економічного розвитку, його наявність є показником недовіри до фінансової політики уряду та неефективності національної економічної політики. На практиці, давно доведено, що існування тіньової економіки зумовлено існуванням державної форми організації суспільного життя, оскільки економічна діяльність держави в різних сферах ніколи не зможе задовольнити всіх суб'єктів господарювання країни.

Дане явище в Україні є одним з основних бар'єрів на шляху до європейської інтеграції, підвищення конкурентоспроможності на світовому ринку, поліпшення рівня життя всередині країни. Наявність тіньової економіки свідчить про активність незаконної економічної діяльності в країні, високий рівень корупції в державному секторі, низький рівень правової та податкової моралі в суспільстві. У зв'язку з останніми воєнними подіями в Україні, вирішення даних проблем стає справжнім викликом для нашої держави. Тіньова економіка стала однією з найбільш гострих економічних та соціально-політичних проблем в Україні. В процесі розбудови нашої держави відбулось значне збільшення обсягів тіньової економіки, а також змінились її функції та соціально-економічні наслідки.

Тіньова економіка відіграє позитивні та негативні наслідки в державі. Негативні – пов'язані з дестабілізацією економічного становища України, недофінансуванням державного бюджету України, що, у свою чергу, впливає на його виконання, і врешті-решт, на добробут населення країни. Серед позитивних слід назвати такі: надання робочих місць, забезпечення доходів зайнятих у тіньовому секторі осіб та їх сімей, протидія зuboжінню. Тобто тіньова економіка виступає свого роду соціальним амортизатором, заповнює ніші на ринку споживчих товарів і послуг, задовольняє попит населення з низькою платоспроможністю [1].

Основними джерелами тіньових капіталів є перерозподіл державної власності в ході приватизації, неповернення виручки за експортовану продукцію, спекулятивні фінансові операції, ухилення від сплати податків і соціальних внесків (з одержуваних у тіньовому секторі прибутків не сплачуються податки і внески на соціальне страхування). А ці капітали могли б бути прямими інвестиціями в українську економіку, яких їй дуже не вистачає. Без прямої участі державних чиновників усіх рівнів такі операції неможливі, як і приватизація державного майна за безцінь. Особливістю тіньового капіталу також є те, що він використовує не тільки сферу матеріального виробництва, але й обіг, посередницьку діяльність, що утрудняє державі здійснювати за ним необхідний контроль. Об'єкти тіньової економіки, які підлягають оподатковуванню, збільшують свої доходи шляхом свідомого “перекручування” офіційних даних про реальні розміри витрат і прибутків в офіційній економіці та приховуванням даних про витрати і прибутки у незаконній діяльності. Це характерно для усіх структур тіньової економіки. Через використання “щілин” у законодавстві, фактичну безкарність за ухилення від сплати податків у 1997 році бюджет України втратив понад 7 млрд. грн. доходів [2].

Для отримання статистичних даних, та аналізу рівня тіньової економіки в країні, існують спеціальні методики розрахунку її рівнів та стану:

1) Метод «витрати населення – роздрібний товарооборот» полягає у виявленні наявності перевищення споживчих грошових витрат населення на придбання товарів над загальним обсягом продажу населенню товарів усіма суб'єктами господарювання в легальному секторі економіки. Дані щодо витрат домогосподарств отримуються шляхом вибіркового обстеження умов життя домогосподарств на добровільній основі, а дані щодо загального обсягу продажу населенню товарів усіма суб'єктами господарювання – шляхом статистичної звітності (обов'язкові дані).

2) Електричний метод полягає в порівнянні приросту внутрішнього споживання електроенергії з приростом ВВП. При цьому припускається, що приріст внутрішнього споживання електроенергії повинен відповідати приросту реального ВВП. Якщо має місце перевищення приросту внутрішнього споживання електроенергії над приростом ВВП, то вважається, що електроенергія спрямовується на виробництво в тіньовій економіці.

3) Монетарний метод полягає у визначенні тенденцій зміни співвідношення обсягу готівки до банківських депозитів у періоді, що аналізується, до базового періоду. Припускається, що: при здійсненні суб'єктами господарювання і населенням незареєстрованої економічної діяльності розрахунки за товари, роботи і послуги проводяться з використанням готівки, що зумовлює збільшення попиту на готівку в обігу, що обертається поза банками; швидкість обігу готівкових коштів як в офіційній, так і в тіньовій економіці однакова.

4) Метод збитковості підприємств, полягає у визначенні граничних мінімального та максимального коефіцієнтів тіньової економіки як частки ВВП, у межах яких перебуває рівень тіньової економіки.

З 2010 року, рівень тіньової економіки в Україні тримався на рівні 35%. Стрімке зростання її рівня почалося після революції гідності у 2014 році, отримавши 43% рівень. Але, після вдосконалення технологій визначення рівнів тіньової економіки, та початку детінізації економіки, на проміжку з 2015 і до 2019 року, помічено стрімкий її спад до рівня з 40% до 28%, та в 2021 році, рівень тінізації економіки дорівнював 31% [3].

За попередніми розрахунками Мінекономрозвитку рівень тіньової економіки у 2019 році склав 28% від обсягу офіційного ВВП, що на 2 в.п.1 менше за показник 2018 року і є найнижчим рівнем, починаючи з 2009 року. Збереження тенденції до зниження тіньової економіки відбулося, не зважаючи на поширення негативних наслідків пандемії COVID19 і зниження рівня реального ВВП на 1,3% за підсумком I кварталу 2020 року до відповідного кварталу 2019 року [3].

Необхідно зацентувати, що рівень тіньового сектору у сфері транспорту, складського господарства, поштової та кур'єрської діяльності порівняно з I кварталом 2019 року збільшився на 18 в.п. до 54% від рівня ВДВ галузі. Відповідно до методології розрахунку це було пов'язано з об'єктивним збільшенням збитків підприємства галузі у 6,1 разів (до 40,6 млрд. грн. у I кварталі 2020 року), отриманих в умовах зупинених пасажирських та обмежених вантажних перевезень, рішення про які було прийнято у рамках карантинних заходів, спрямованих на стримання масштабів поширення COVID-19 у світі [4]. Рівень тіньового сектору у добувній промисловості і розробленні кар'єрів збільшився за підсумком січня-березня 2020 року порівняно з відповідним періодом 2019 року на 21 в.п. до 48% внаслідок скорочення кількості прибуткових підприємств (до 51,9% порівняно з 71,6% підприємств у січні-березні 2019 року) [5]. Це відбулось в умовах суттєвого падіння цін на світових сировинних ринках (зокрема, нафти та газу). Водночас, доцільно відзначити наявність економічного протиріччя, коли при високій рентабельності операційної діяльності підприємств у добувній промисловості (33,2% у I кварталі 2020 року) значна кількість

підприємств галузі (41,8% від загальної кількості підприємств галузі) відзвітувала про збиткові результати діяльності [5]. З великою ймовірністю, це є наслідком високого рівня тінізації зовнішньоекономічної діяльності.

Зауважимо, що тіньова економіка займає велику нішу національної економіки (30–40% капіталів уникають оподаткування). Причинами таких високих рівнів тіньової економіки є системна криза економіки, що виникла через невідповідність методів здійснення ринкових перетворень. Поширення тіньової економіки в Україні відбулося на базі руйнації діючих розподільних відносин і побудови нових, які істотно порушили усталений баланс інтересів суб'єктів економіки, паритетність розвитку окремих її сфер, мотивацію ефективного господарювання. Нездатність влади у створенні ринкових перетворень економіки, разом з великим рівнем корупції в Україні, стимулюють зростання рівню тіньової економіки в Україні.

Поширення в Україні такого соціально-економічного явища, як тіньова економіка, а також обсяги продукції та фінансових ресурсів, які обертаються в цій сфері, являють собою суттєву перешкоду забезпеченню сталого розвитку економіки. Значною проблемою є те, що переважна більшість операцій, які можна віднести до тіньових, можна здійснювати в легальному нормативно-правовому полі, а доведення факту здійснення тіньової діяльності потребує значних зусиль органів державної влади. Внаслідок того, що обсяги тіньової економіки не можуть бути повноцінно враховані офіційною статистикою, розроблення спеціальних методів обліку і оцінок цього явища стає неможливим.

В кожній сфері прояву тіньової економіки потрібно шукати різні шляхи детінізації, адже специфічність кожної галузі не дає все звести під стандартне трактування. Так, сферу підприємництва необхідно легалізувати за рахунок удосконалення системи оподаткування, у добувній промисловості слід здійснювати прозоріші розподіли спеціальних дозволів і ліцензій на здійснення діяльності, у виплаті заробітної плати працівникам – ліквідувати диспропорції в оплаті праці та ввести диференціацію оподаткування. Тобто необхідно створити умови для легалізації тіньового сектора та усунення державних корумпованих структур на всіх рівнях влади.

Література

1. Власенко Ю. Г., Власенко Т. О. Тіньова економіка як негативний фактор на шляху до економічного зростання України. *Ефективна економіка*. 2021. № 2. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/2_2021/105.pdf. DOI: 10.32702/2307-2105-2021.2.103.
2. Головаш Б.Е., Іванцов Д.Д., Головаш Л.В. Шляхи вирішення проблеми детінізації економіки України. *Шляхи підвищення ефективності будівництва в умовах формування ринкових відносин*. 2020. Вип. 46. С. 175–187.
3. Загальні тенденції тіньової економіки в Україні у січні-вересні 2021 року / Міністерство економіки України. URL: <https://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&id=e384c5a7-6533-4ab6-b56f-50e5243eb15a&tag=TendentsiiTinovoiiEkononomiki> (дата звернення: 29.05. 2022).
4. Kotlyrevskiy Y., Petrukha S., Mandzinovska Kh., Brynzei B., Rozumovych N. Impact of Modern Information and Communication Technologies on Economic Security in the Context of COVID-19.

Лагунов К.В.

аспірант ДННУ «Академія фінансового управління»

e-mail: konstantin.lagunov@telko.com

СТАЛЕ ІНВЕСТИВАННЯ В УМОВАХ ДІДЖИТАЛІЗАЦІЇ

SUSTAINABLE INVESTMENT IN THE CONTEXT OF DIGITALIZATION

Анотація. Автором досліджено сучасні тренди у сфері інвестування та особливості інформаційного забезпечення процесу залучення підприємствами інвестицій в умовах діджиталізації. Проаналізовано поточні міжнародні ініціативи у сфері сталого інвестування.

Abstract. The author studied modern trends in investment and information support to attract investment by enterprises in the context of digitalisation. Current international initiatives in the area of sustainable investment are analysed.

Стале інвестування – це інвестування в прогрес і визнання того, що компанії, які вирішують найбільші світові проблеми, можуть мати найкращі можливості для зростання. Така тенденція в сфері інвестування пов'язана, насамперед із інноваційною діяльністю підприємств та створенням сталого майбутнього.

Завдяки поєднанню традиційних підходів до інвестування з екологічними, соціальними та управлінськими знаннями (ESG) інвестори, починаючи від глобальних інституцій і закінчуючи приватними особами, використовують стійкий підхід до досягнення своїх інвестиційних цілей.

Традиційне інвестування забезпечує створення вартості через перетворення капіталу інвестора на інвестиційні можливості, пов'язані із рядом ризиків. Стале інвестування поєднує в собі традиційне інвестування із екологічними, соціальними та управлінськими аспектами, що в довгостроковій перспективі надає більше переваг як для інвестора, так і для суспільства.

Залучення сталого довгострокового інвестування є складним процесом, пов'язаним також із підготовкою та розкриттям суттєвої кількості даних про ефективність діяльності підприємства не лише у фінансовому, а й нефінансовому зрізі. Зокрема, мова йде про застосування підприємством такого інструменту залучення інвестицій як оприлюднення нефінансових звітів, що стосуються питань ESG (однією з форм представлення такої інформації є звіт про управління).

Дослідженню питань розкриття підприємствами інформації про сталий розвиток у нефінансовій звітності присвячено роботи багатьох українських дослідників, зокрема: Ловінської Л. Г., Олійник Я. В., Кучерявої М. В., Зінченко А. Г., Коритник Л. П. та інших [1-4].